

УДК 746.3(477)

Цитування:

Варивончик А. В., Бондар І. С., Кулик А. В. Мистецтвознавчі та культурологічні аспекти знаків і символів в образотворчому мистецтві. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 3. С. 108-114.

Varyvonchuk A., Bondar I., Kulik A. (2021). Artistic and cultural aspects of signs and symbols in creative art. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 3, 108-114 [in Ukrainian].

Варивончик Анастасія Віталіївна,
доктор мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри дизайну і технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4455-1109>

Бондар Ігор Савич,
заслужений працівник культури України,
доцент кафедри дизайну і технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8972-0941>

Кулик Андрій Віталійович,
старший викладач кафедри
дизайну і технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9722-5585>

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗНАКІВ І СИМВОЛІВ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

Метою статті є з'ясування першопричин виникнення основних понять в когнітивній антропології; введення до мистецтвознавчого та культурологічного дискурсу теоретично обробленої, узагальненої, проаналізованої інформації щодо розуміння сенсу символів і знаків у культурології та мистецтвознавстві. **Методологія** дослідження ґрунтується на методі критичного аналізу культурологічних, мистецтвознавчих та літературних джерел; семіотичному методі; методах індукції та дедукції; історичному, логічному та методі міждисциплінарного синтезу. **Наукова новизна**. Звертаючись до минулого досвіду науковців, філософів, мистецтвознавців, культурологів, доводимо необхідність звертання уваги на сенс символів та знаків в українському мистецтвознавстві та культурології. З'ясовано витoki зародження основних понять когнітивної антропології. Розглянуто сучасний підхід до дискусійних питань, стосовно «коду культури» та визначень терміну «культура». Вивчено та проаналізовано найновіші досягнення зарубіжних та вітчизняних дослідників про дефініції культури, семіотичної термінології, логічних обґрунтувань символів та знаків у культурології та мистецтвознавстві. Результати дослідження літературних джерел з зазначеної теми надали можливість зробити **висновки**, що у проаналізованих виданнях багатьох авторів приділена недостатня увага походженню термінів когнітивної антропології при викладі наукового матеріалу. У статті викладено авторське бачення знаковості та символізму невербальної мови, що засвоюється через оволодіння національною культурою та вимагає інтелектуальних зусиль, що відповідає гіпотезі Н. Хомського, згідно якої сутність природи знання, його використання, матеріальних чи фізичних механізмів формування бази знань та її застосування пов'язане з когнітивною зданістю людини загалом.

Ключові слова: знак, символ, симулякр, код культури, культура, когнітивна антропологія.

Varyvonchuk Anastasiia, Doctor of Sciences (Art Studies), Associate Professor, Professor of the Department of Technology and Design Kyiv National University of Culture and Arts; Bondar Igor, Honored Worker of Culture of Ukraine, Associate Professor Design and Technology Department Kyiv National University of Culture and Arts; Kulik Andriy, Senior Lecturer of Design and Technology Department Kyiv National University of Culture and Arts

Artistic and cultural aspects of signs and symbols in creative art

The purpose of the article is to introduce into art historical and cultural discourse of theoretically processed, generalized, analyzed information regarding the understanding of the meaning of symbols and signs in cultural studies and art historian scientists; Clarification of the root causes of the occurrence of basic concepts in cognitive anthropology. **The methodology** is based on the method of critical analysis of cultural, art historical, and literary sources; semiotic method; induction and deduction methods; historical, logical, and method of interdisciplinary synthesis. **Scientific Novelty**. Intruded to the past experience of scientists, philosophers, art historians, culturalologists bring the need to pay attention to the meaning of symbols and signs in art history and cultural studies. The origins of the origin of the basic concepts of cognitive anthropology are found out. The author's vision of the badge and symbolism of the non-verbal language is set out, which is assimilated through the mastery of the national culture and requires intellectual efforts, corresponds to the N. Chomsky hypothesis, according to which the nature of knowledge, its use,

©Варивончик А. В., 2021

©Бондар І. С., 2021

©Кулик А. В., 2021

material or physical mechanisms, the formation of the knowledge base and its application are associated with cognitive ability man in general. A modern approach to discuss issues on perceptual, security-indexed, subject-functional and other codes in the perception of reality are considered. The newest achievements of foreign and domestic researchers in the definitions of semiotic terminology, logical justifications of symbols and signs in cultural studies, and art historian examination were studied and analyzed. **Conclusions.** The results of the study of literary sources on this topic provided the opportunity to draw conclusions that in the analyzed editions of many authors was given insufficient attention to the origin of the terms of cognitive anthropology in the presentation of scientific material.

Keywords: sign, symbol, simular, bodybuilding code, culture, cognitive anthropology.

Актуальність теми дослідження полягає у відкритті сторінок культури та мистецтва, які стосуються маловивченої галузі у когнітивній антропології, що потребують подальшого висвітлення в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів. Знання смислів і цілей життя – це квінтесенція будь-якого наукового пізнання. Рівень освіченості людини впливає на його компетентність в мистецтвознавстві, культурології, естетиці та інших науках, що призводить до підвищення рівня свідомості, самосвідомості, самовдосконалення, задоволення духовних потреб індивіда. Неможливо уявити повноцінну наукову картину світу, не маючи знань про культурні та духовні цінності. Людство прагне вдосконалювання суспільства, поваги до культурних традицій та прав і свобод, що можливо лише при наявності фундаментальних знань та вмінь, включно й знань національних традицій та загальної культури. Розуміння сенсу символів і знаків виховує естетичний смак, впливає на смислове сприйняття художньої мови та розвиток суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття «символ» і «знак» є найбільш суперечливими. Їх часто плутають з такими термінами, як «алегорія», «емблема», «персоніфікація», «тип», «міф» та ін. Проаналізувавши літературні джерела за цією тематикою, ми наголошуємо, що майже відсутні ґрунтовні дослідження цих понять. Складність обраної тематики засвідчена різноманіттям їх визначень. Науковець Ч. Пірс, один з небагатьох, хто детально розглядає етимологію слова «символ», класифікує «знаки» (налічує 76 різних типів знаків) у праці «Логические основания теории знаков» [6, 51]. Діалектику символу та його пізнавальне значення досліджені у праці А. Лосева «Проблема символу і реалістичне мистецтво» [6, 48]. Більше двох десятків прикладів розуміння терміна «символ» наводить критик А. Белий [2, 131]. Зміст дохристиянської і християнської *іконографії* представлено у дослідженнях П. Флоренського «Symbolarium» (1971); С. Кримського «Знаково-символический менталитет иконы» (1994), «Під сигнатурою Софії» (2008);

В. Лепакіної «Ікона та іронічність» (2001); В. Жаворонка «Знаки української етнокультури. Словник-довідник» (2006); І. Нечуй-Левицького «Світогляд українського народу (Ескіз української міфології)» (2019). Мистецтвознавчі, культурологічні та філософські аспекти символів та знаків вивчали П. Кретов «Гносеологічний аспект символізму» (2000); М. Шумка «Символізм у філософській культурі України» (2001); О. Федорук «Перетин знаку: Вибрані мистецтвознавчі статті» (2006) [10]; Н. Ковальчук «Символічні структури етнокультурного процесу в Україні» (2007); О. Щербань «Твір мистецтва як символічна реальність» (2009). Українська державна і національна символіка детально проаналізована у працях М. Грушевського «На порозі Нової України: гадки і мрії» (1991); В. Сергійчика «Доля української суверенної символіки» (1990), «Символіка суверенності – синьо-жовта» (1993); О. Братко-Кутинського «Феномен України» (1996), А. Хорошевського «100 знаменитих символів України» (2007). Інформація про найважливіші міфологічні, релігійні, філософські, художні, наукові, побутові українські символи і знаки широко подана у словниках, книгах під редакцією М. Дмитренка, В. Коцура, О. Потапенка та інших авторів. У двотомному енциклопедичному виданні С. Безклубенка «Мистецтво: терміни та поняття» більш ґрунтовно подано визначення термінів «культура», «символ», «знак» та ін. [3]. Неоднозначність термінології і визначень науковців позначає, що картина світу завжди представлена безліччю думок, та є сенс у формуванні єдиного знаменника у вітчизняному науковому просторі.

Виклад основного матеріалу. Процес створення художнього образу в мистецтві є результатом чуттєвого пізнання через відчуття, сприйняття, уявлення, досвід, який виражається у відображенні цього пізнання в предметах і явищах матеріального світу. В образотворчому мистецтві образ передається за допомогою зображення з використанням різних засобів художньої виразності (композиція, малюнок, колорит), використовуючи символи і знаки для

кодування інформації свого внутрішнього світосприйняття, передачі ідей і сутностей. Смилова структура символів і знаків розрахована на активне сприймання і внутрішню роботу глядача. Для цього процесу необхідні знання. Цікавлячись символами, знаками можливо не тільки зрозуміти твір мистецтва, а й відчутти духовний стан художника в момент творення, стати причетним до подій. Символи і знаки – це впізнаванні елементи, які передають конкретні поняття, ідеї, значення, будучи «мовою» образотворчого мистецтва, що вивчаються когнітивною антропологією.

Одна з перших наук про людину, його поведінку, становлення норм, заборон, табу, існування в природному середовищі та в суспільстві – антропологія. Першим вжив цей термін Аристотель при вивченні духовної складової людської природи. У книзі «Про душу» Аристотель бачить природу поділу здатності душі на судження і відчуття, які визначають раціональне і ірраціональне в осмисленні навколишньої дійсності. У ірраціональному осмисленні розвиваються інтуїція і уява художника, які стають детермінантами образного мислення, що ведуть до симулякрів [1, 236]. Відомо, що слово «симулякр» введено Платоном, що означало картинку, зображення, репрезентацію. Пізніше цей термін використовував Ж. Бодрійяр. Він вважав, що симулякри, є значеннями та символікою культури і засобів інформації, які конструюють сприйняту реальність, придбане розуміння, за допомогою якого наше життя і спільне існування легко читається. Під дією симуляції відбувається «заміна реального знаками» [4]. В Середньовічній теології до симулякрів можна віднести символи Божественного початку в іконах. Як приклад «заміни реального знаками» можемо навести факти про ікону «Salus Populi Romani», де бачимо зображення Мадонни з немовлям.

Рис. 1. «Salus Populi Romani», VI ст. [5, 253].

Ісус тримає в лівій руці книгу як символ Божественної мудрості і Книги Життя, в яку вписані імена врятованих, другою робить жест благословення. В правій руці Марії маппул. (свого роду церемоніальна вишита хустка, що походить від носової хустини, яку в Стародавньому Римі тримали в руках високі державні діячі. Спочатку маппул був консульським символом, а потім імперським). Це означає, що зображення, ймовірно, є одним з тих, на яких Марія зображена як цариця. Відомо, що за часів Римської імперії були храми присвячені «Salus Publica populi romani», тобто здоров'ю римського народу, із зображенням богині, у вигляді молодої жінки, що сидить на троні зі змією [5, 253]. Згадуючи богиню зі змієм, по-перше, необхідно звернути увагу на Афіну Палладу – незайману богиню мудрості, цілительку, що навчила людей безлічі медичних практик, включаючи секрет відродження за допомогою крові Медузи Горгони, де Змій, символ мудрості, є частим атрибутом Афіни; по-друге, – на фаянсові статуетки мінойського мистецтва – так звані «Богині зі зміями» знайдені Артуром Евансом в 1903 році; по-третє, на Бону Деа (Добру Богиню) – в римській міфології богиня родючості, здоров'я і невинності, богиня жінок. Зображення Доброї Богині переважно являють собою жінку з рогом достатку в одній руці і чашею зі змією в іншій. Також богиня володіла можливістю зцілювати різні недуги.

Давньоруське християнське мистецтво вже в перші століття свого існування засвоїло «символічний погляд» і символічну форму презентації, що панували в візантійському мистецтві періоду його розквіту. Візантійське мистецтво передало Стародавньої Русі безліч символічних образів. Відомо, що один з перших символів Спасителя – риба, що отримана з акровірша грецького слова «ichthys», складові літери якого є початкові літери слів «Jesoys Christos Nyios TheoY Soter» (Ісус Христос Син Божий Спаситель). Інший символ, корабель, представляв Церкву, в якій віруючі плывуть через море життя. Ягня зображувало Христа з Євангелія від Іоанна, а лев – Книгу Одкровення, де Христос названий «Левом племені Йуди». Павич представляв безсмертя; фенікс – Воскресіння; дракон або змія – сатану; олень – душу, прагнучу Хрещення. Священна монограма «XP» була небесним знаком, який імператор Костянтин побачив напередодні перемоги над Максенцієм: це перші дві букви грецького слова Christos, які Костянтин зобразив на своєму прапорі. Так само монограма «XP» зустрічається на ранньохристиянських монетах та візантійських саркофагах [6, 280].

Етимологічно слово «символ» означає зібрану, зведену воедино річ. Вважається, що слово «символ» (звести воедино) слід розуміти як «відновити» (to conjecture). Греки часто використовували вираз «звести воедино» (συνβάλλει) для означування угоди. Дійсно, можна знайти безліч прикладів використання слова «символ» (συμβολον), починаючи з найдавніших часів, у значенні угоди. Аристотель називав іменник «символом», тобто конвенціональним знаком. У греків «символом» або засобом оповіщення називалося сигнальне вогнище, що застосовувалося по певній угоді. Штандарт або інсигнії також були «символами». «Символом» був пароль. Відзнаку називали «символом». Віра в Богів іменувалася «символом», так як позначала певний образ думок і манеру поведінки. «Символом» називали театральний квиток, і взагалі будь-який квиток або ярлик, що давав право на отримання будь-чого. Вираз почуттів називали «символом». Він застосовується до чого завгодно, що може слугувати підставою розуміння зв'язку деякої ідеї і відповідного слова. Такими були основні значення «символа» [8, 91]. В «Encyclopedia Britannica» подано поняття «символ» як «елемент комунікації, призначений для простого уявлення або позначення сукупності людей, об'єктів, групи або ідеї. Символи можуть бути представлені графічно, як в хресті для християнства і в червоному хресті або півмісяці для служб збереження життя християнських та ісламських країн; репрезентативні, як в людських постатях Маріанна, Джон Булл і Дядько Сем означає Францію, Англію і Сполучені Штати відповідно; вони можуть включати літери, як «К» для хімічного елемента калію; або вони можуть бути призначені довільно, як в математичному символі ∞ – для нескінченності або символі \$ – для долара [13].

У творчості Сандро Боттічеллі, Мікеланджело Буонарроті, Рафаеля Санті, Леонардо да Вінчі та інших майстрів епохи Відродження символами наповнені картини. У «Весні» Боттічеллі, виконаної для Лоренцо Медічі, міфологічний сюжет написаний на тлі апельсинового гаю. Символ будинку Медічі – апельсинове дерево. Грації уособлюють жіночі чесноти: цнотливість, красу і насолоду. Перлини на їх головах символізують чистоту. Меркурій уособлював красномовство і розум. З рота німфи Хлоріс злітає барвінок – символ вірності. Флора в образі юної діви у вбранні, прикрашеному волошками (символ привітності), ромашками (вірність), суницею (ніжність) и так далі. Особливо яскраво символами володіють художники-маньєристи.

Своєрідний внесок в еволюцію маньєризму внесли Джуліо Романо, Доменіко Беккафумі, Джорджо Вазарі, Періно дель Вага, Якопо Понтормо, Россо Фьорентіно та інші. Нерідко на полотнах сюжет проникнений трагізмом, присутні колористичні і світлотіньові дисонанси, змінені пропорції фігур, характерна експресивність поз, переважають насичені гротескної орнаментикою рішення. Під впливом Артура Шопенгауера, Зигмунда Фрейда, Фрідріха Ніцше та інших особистостей в період модерну художники стали зображувати мрії, стихії, пристрасть з використанням символів, знаків, орнаментів. Відмінними ознаками модерну можна назвати відсутність прямих кутів і прямих ліній, асиметричність, наявність природних вигнутих плавних ліній, використання стилізованих рослин, високу декоративність. Вся філософія модерну укладена в ідеї зростання, розвитку і вічного руху. Тому мотив квітки став однією з найбільш розповсюджених тем. Популярністю користуються ірис, цикламен, «водні» рослини: лілії, латаття, водорості. Окрім них, часто зустрічаються тюльпани, орхідеї, соняшники, маки і нарциси. Цим рослинам присвоювалось особливе значення. Зображення ірису передбачало любовне послання. Шаблеподібна форма листя ірису символізувала самурайську доблесть, трагедію, смерть. Лілія використовувалась як елемент чистоти і невинності. Орхідея, латаття і тюльпан були символами суму і смерті. Троянда символізувала любов і щастя. Соняшники позначали сонце, жагу до життя, рух до світла. Дзвіночок – бажання, латаття – тривогу. Маки – перехідний стан між сном і дійсністю, життям і смертю. Образ Дерева Життя символізував райське життя. Меншою мірою розповсюджені образи фауни, проте надають багату зооморфну палітру. Тварини з м'яко вигнутими формами, їх лінії рухливі, часто відсутні тіні, і з цієї причини далекі від натуралізму. Представниками модерну є Анрі Ван де Вельде, Германн Обрист, Еміль Галле, Альфонс Муха, Рене Лалик, Поль Пуаре, Ернесто Базіле, Петер Беренс, Август Ендель, Густав Клімт та інші. Першорядною метою модерну було прагнення протиставити свою творчість еклектизму минулого періоду, але завершився він тією ж еклектикою.

У 1918 році П. Флоренським була розпочата праця «Symbolarium» (Словник символів), яку відносять до теорії символів і кольорів, що нажалі не була завершена. Згідно з Флоренським, крапка, мізерно мала, та за її допомогою існує простір, вона символізує Центр, першопричину, місце, звідки все відбувається і куди все повертається, промінь

який виходить з неї є Бог-творець, який творить Світобудову, що і дає Одиницю; V – знак істини; Λ – знак брехні і таке інше. У символіці кольорів світобудови П. Флоренського «Бог – є світло», розкішні кольори світобудови прикрашають небосхил [11, 521]. Також основи символічного релігійного мислення досліджували К. Юнг, Г. Гадамер, А. Лосев, Н. Бердяєв, О. Волкова, В. Сулимов та ін. У праці дослідника християнської символіки А. Уварова знаходимо тлумачення традиційних символів мистецтва: тризуб – знак апостольського служіння, уловлення людських душ вірою в Святу Трійцю; дерево, квітка – праведник, родове древо праведника; два квітучих деревця – Рай, перебування святих душ в Раю; плоди – плоди чеснот, плоди Святого Духа, духовна зрілість душі; засіяне поле – світ; зерно, насіння – Слово Боже, посіяне в світ, Сини Царства Небесного; кінь – символ служіння Господу і покірного дотримання Його Волі, прообраз цілого народу або людини, відомого Богом; лев – неподібне подіб'є Господа Ісуса Христа; птах – прообраз молитовної душі, що споживає плоди чеснот; жіноча фігурка – Церква Земна; підняті вгору руки – молитва Земній Церкві; трикутник – ідея єдності і неподільності Святої Трійці; коло – символ нескінченності і вічності як властивостей Бога; хрести – безліч різновидів, і кожен з них має своє глибоке богословське обґрунтування, закріплене в християнських писемних джерелах [9].

Митці, науковці так само звертають увагу на знаки, що навмисно створені в культурі для комунікації між членами колективу і для репрезентації об'єктів їх діяльності. Вони приймають важливу роль у формуванні індивідуальної та колективної свідомості. В праці Ч. Пірса відведено головне місце поняттю «знак», в якості якого він розглядає будь-який об'єкт, який замінює інший об'єкт [8, 58]. На думку Ч. Пірса, семіотика культури являє собою розділ семіотики, який досліджував знакові структури, що зустрічаються в різних культурах. Він класифікував знаки на «Ікони, Індекси та Символи». Згідно його концепції «Ікона є Знак, що відсилає до Об'єкту, який він денотує просто за допомогою властивих йому характеристик, якими він володіє незалежно від того, існує такий Об'єкт насправді чи ні. Індекс є знак, що відсилає до Об'єкту, який він денотує, перебуваючи під реальним впливом цього Об'єкту. Символ є знаком, що відсилає до Об'єкту, який він денотує за допомогою закону, зазвичай – з'єднання деяких загальних ідей, яке діє таким чином, що стає причиною

інтерпретації Символу, що відсилає до зазначеного Об'єкту» [8, 59]. Таким чином, Пірс вважав символ конвенціональним знаком або знаком, що залежить від звички (придбаної або вродженої) [8, 90]. Отже, ікони, індекси та символи є невід'ємною частиною мови народу, його культури.

Культура – це основний термін з фундаментальних понять соціально-гуманітарного пізнання, яке активно використовується з цього часу. Слово «культура» має латинське походження і спочатку зустрічалося у трактаті про землеробство Марка Порція Катона. З часом в основу культурної антропології було закладено уявлення про культуру як «комплекс, що включає знання, вірування, мистецтва, закони, мораль, звичаї та інші здібності та звички, придбані людиною як членом суспільства», що слугувало поштовхом для розвитку когнітивної антропології – науки про культуру як систему символів, специфічної людському способу пізнання, організації та ментального структурування світу [12, 174]. Культурна антропологія зосереджена на символах, цінностях людини, приділяє велику увагу культурним смислам, які виникають, коли люди вивчають, створюють, інтерпретують та застосовують індивідуальні і колективні уявлення [15, 532]. З початку ХХ століття «культурні антропологі» зосередилися на тому, як люди висловлюють свою думку про себе і свій світ, особливо в символічних формах, таких як мистецтво. Досліджуючи знакові системи, фахівці використовують різні підходи. Прагматичний підхід розроблений Ч. Пірсом вказує, що будь-який об'єкт може стати знаком не через свої фізичні властивості, а через те, що він має знакове вживання в конкретному співтоваристві. На сьогодні немає єдиного розуміння культури, тому існує багато визначень та шляхів її вивчення. Науковці використовують різноманітні підходи: ціннісний (М. Хайдеггер, М. Вебер, Г. Францев, Н. Чавчавадзе трактують культуру як сукупність духовних і матеріальних цінностей, створюваних людьми); діяльнісний (Б. Малиновський, Е. Тарасов, Ю. Сорокін, Е. Маркарян та ін. розуміють культуру як властивий людині спосіб задоволення потреб, як особливий рід людської діяльності); описовий (для перераховування окремих елементів і проявів культури); функціональний (характеризує культуру через функції, які вона виконує в суспільстві: інформаційну, адаптивну, комунікативну, регулятивну, нормативну, оціночну, інтегративну, соціалізаційну та ін.); духовний (Л. Кертман);

інформаційний (в якому культура представлена як система створення, зберігання, використання та передачі інформації). Ю. Лотман уявляв культуру як систему знаків, що використовуються суспільством, в якій зашифрована соціальна інформація, тобто вкладені людьми зміст, значення, сенс, та висунув ідею семіосфери як результату і умови розвитку культури, відзначивши особливу роль перекладу як основного механізму розвитку семіосфери [14, 269]. В основі вивчення культури як знакового явища лежить уявлення про еквівалентний обмін інформацією між адресантом та адресатом. Визначаючи культуру як «певну вторинну мову», Ю. Лотман вводить поняття «текст культури». Всякий культурний текст (вір мистецтва) може розглядатися як єдиний текст з єдиним кодом і як сукупність текстів з певною сукупністю кодів. Мова, мистецтво, міфологія, ритуали, традиції – це цілісні знакові системи, що володіють власними кодами, за допомогою яких шифруються смисли культури. Згідно існуючих визначень, культура – це властиві народу способи життя та діяльності в світі, відносини між людьми (звичаї, обряди, особливості спілкування і таке інше), способи бачення, розуміння і перетворення світу, «символічний всесвіт та семіосфера» (Ю. Лотман), соціальна інформація, яка накопичується в суспільстві за допомогою знакових систем. Дослідник мистецтва Е. Панофський, розвиваючи ідеї Ю. Лотмана, А. Варбурга, А. Ріглі, Г. Вельфліна заклав основи іконологічного методу вивчення художніх творів, досліджуючи символічні значення не тільки зображуваних фігур, а й самого просторового ладу, їх перспективних побудов [7, 274]. Щоб зрозуміти культуру народу необхідно знати мову вербальну та невербальну. У цьому випадку говорять про існування культурного коду, що виробляється і функціонує у культурі. «Код культури» – це передача матеріального і духовного досвіду (досягнень, заповітів і т. ін.), виробленого людством і підтверджених матеріально (артефактами, літописами і т. ін.) Таким чином, культура – це не просто сукупність артефактів це світ смислів, які людина вкладає в продукти своєї діяльності і в саму діяльність. Створення нових смислів саме стає сенсом діяльності в мистецтві.

Наукова новизна. Символам та знакам в образотворчому мистецтві присвячена велика кількість статей, монографій, словників, але лише в невеликій кількості робіт є подання точних формулювань, ґрунтовно досліджені витоки понять. Проаналізувавши аспекти

знаків і символів в образотворчому мистецтві, можемо зробити такі висновки. Дослідження літературних джерел із зазначеної теми надало можливість визначити, що у працях багатьох авторів приділено недостатньо уваги походженню термінів когнітивної антропології при викладі наукового матеріалу. Ми з'ясували витоки зародження основних понять та виклали авторське бачення знаковості і символізму невербальної мови, що засвоюється через оволодіння національною культурою та вимагає інтелектуальних зусиль. Розглянуто сучасний підхід до дискусійних питань про значення символіки та знаковості у сприйнятті дійсності. Вивчено та проаналізовано найновіші досягнення зарубіжних та вітчизняних дослідників про визначення семиотичної термінології, логічних обґрунтувань символів та знаків у культурології та мистецтвознавстві, які залежать від епохи, релігії, культури народу. Образотворче мистецтво дозволяє не тільки одночасно відображати звичайні об'єкти, символи, а й поєднувати їх в єдиному мистецькому просторі, де предмети і символи можуть взаємодіяти один з одним як сутності одного порядку.

Література

1. Аристотель. Поэтика. Риторика / Аристотель; пер. с др.-греч. В. Аппельрота, Н. Платоновой. Санкт-Петербург: Азбука-классика, 2007. 352 с.
2. Белий А. Эмблематика смысла. Критика. Эстетика. Теория символизма: В 2-х томах. Т. 1 / Вступ. ст., сост. А. Л. Казин, коммент. А. Л. Казин, Н. В. Кудряшева. Москва: Искусство, 1994. URL: http://az.lib.ru/b/belyj_a/text_05_1904_simvolizm.shtml (дата звернення: 15.04.2021).
3. Безклубенко. С. Мистецтво: терміни та поняття. Енциклопедичне видання у 2 т. Т. 1 (А-Л) Київ: Інститут культурології АМУ, 2008. 240 с.
4. Ильин И. П. Постмодернизм. Словарь терминов. Москва: ИНИОН РАН (отдел литературоведения) INTRADA. 2001. URL: <https://postmodernism.academic.ru/115/%D1%81%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%80> (дата звернення: 12.04.2021).
5. Колпакова Г. Мистецтво Візантії. Ранній та середній періоди. Москва: Азбука, 2005. 528 с. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Istoriya_Tserkvi/iskusstvo-vizantii-rannij-i-srednij-periody/1_1 (дата звернення: 15.04.2021).
6. Лосев А. Проблема символа и реалистическое искусство. [2-е изд., испр.]/ Москва: Искусство, 1995. 320 с. URL: http://www.odinblago.ru/filosofiya/losev/losev_problema_sim/b (дата звернення: 25.05.2021).
7. Панофский Е. Перспектива як символічна форма. Готическая архитектура, Санкт-Петербург:

Азбука-классика, 2004. 336 с. URL: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/kulturologija/panofskij_eh_perspektiva_kak_simvolicheskaja_forma/16-1-0-2550 (дата звернення: 24.05.2021).

8. Пирс Ч. С. Начала прагматизма. Перевод с английского В. В. Киришченко и М. В. Колопотина / Санкт-Петербург: Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. 352 с. (серия «Метафизические исследования. Приложение к альманаху») ISBN 5-89329-278-28.

9. Тимонина О. Ю. Народне мистецтво в системі духовно-морального виховання Стародавньої Русі. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/narodnoe-iskusstvo-v-sisteme-duhovno-nravstvennogo-vospitaniyadrevney-rusi> (дата звернення: 12.05.2021).

10. Федорук О. К. Перетин знаку: Вибрані мистецтвознавчі статті: У 3 кн. Кн. 1: Історія та теорія мистецтва. Постаті. Народна творчість. Київ: Видавничий дім А+С, 2006. 260 с.

11. Флоренський П. Столп и утверждение истины: опыт православной традиции. Москва: АСТ, 2003. 640 с. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Pavel_Florenskij/stolp-i-utverzhdenie-istiny/30 (дата звернення: 12.05.2021).

12. Чумаков А. Метафизика глобализации. Культурно-цивилизационный контекст. Моногр. Изд. 2 испр. и доп. Москва: Проспект, 2017. 496 с. .

13. Encyclopedia Britannica URL: <https://www.britannica.com/topic/symbol> (дата звернення: 07.06.2021).

14. Lotman Yu. (1990). Universe of the mind: A semiotic theory of culture. Bloomington; Indiana University Press, URL: https://monoskop.org/File:Lotman_Yuri_M_Universe_of_the_Mind_A_Semiotic_Theory_of_Culture_1990.pdf (дата звернення: 07.05.2021).

15. Strauss, C. "Cognitive Anthropology", Encyclopedia of Language & Linguistics, Elsevier, 2006. pp. 529–532, doi:10.1016/b0-08-044854-2/03016-9, ISBN 978-0-08-044854-1, retrieved 2021-05-10.

References

1. Arystotel. Poetics. Rhetoric. (2007). Arystotel; trans. with ancient Greek. V. Appelrota, N. Platonovi and P. Popova. Sankt-Peterburh: Azbuka-klassyka [in Russian].

2. Belyi A. (1994). Emblems of meaning. Criticism. Aesthetics. Theory of symbolism: in 2 volumes. T. 1 entry. Art., Sost. A. L. Kazyn, comment. A. L. Kazyn, N. V. Kudriasheva. Moscow: Yskusstvo, URL: http://az.lib.ru/b/belyj_a/text_05_1904_simvolizm.shtm (access date: 15.04.2021). [in Russian].

3. Bezklubenko S. (2008). Art: Terms of that concept. Encyclopedic every 2 t. T 1 (A-L) Kyiv: Estitution of culturalism AMU [in Ukrainian].

4. Ylyn Y. P. (2001). Postmodernism. Glossary terms. Moscow: YNYON RAN (literary science department) INTRADA. URL: <https://postmodernism.academic.ru/115/%D1%81%D0>

[%B8%D0%BC%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%80](https://postmodernism.academic.ru/115/%D1%81%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%80) (access date: 12.04.2021). [in Russian].

5. Kolpakova H. (2005). The art of Byzantium. Early and mean periods. Moscow: Azbuka. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Istorija_Tserkvi/iskusstvo-vizantii-rannij-i-srednij-periody/1_1 (access date: 15.04.2021) [in Russian].

6. Losev A. (1995). The problem of symbol and realistic art [2 ed., IPR.]. Moscow: Yskusstvo. URL: http://www.odinblago.ru/filosofiya/losev/losev_problema_sim/b (access date: 25.05.2021) [in Russian].

7. Panofskyi E. (2004). Perspective as a symbolic form. Gothic architecture. Sankt-Peterburh: Azbuka-klassyka. URL: https://platona.net/load/knigi_po_filosofii/kulturologija/panofskij_eh_perspektiva_kak_simvolicheskaja_forma/16-1-0-2550 (access date: 24.05.2021). [in Russian].

8. Pirs Ch. S. (2000). Start of pragmatism. Translation from English V. V. Kyriushchenko and M. V. Kolopotyna. SPb.: Laboratory of metaphysical studies of the Philosophical Faculty of St. Petersburg State University: Aleteia, (Series «Metaphysical Research. Annex to Almanachu») ISBN 5-89329-278-28 [in Russian].

9. Tymonyna O. Yu. Folk art in the system of spiritual and moral education of Ancient Rus [Electronic resource]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/narodnoe-iskusstvo-v-sisteme-duhovno-nravstvennogo-vospitaniyadrevney-rusi> (access date: 12.05.2021) [in Russian].

10. Fedoruk O. K. (2006). Cross-section: Selected art articles: In 3 books. 1: History and theory of art. The figure. Folk creativity. Kyiv: Vydavnychiy dim A+S [in Ukrainian].

11. Florenskyi P. (2003). Pillar and approval of truth: the experience of the Orthodox tradition. Moscow: AST. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Pavel_Florenskij/stolp-i-utverzhdenie-istiny/30 (access date: 12.05.2021) [in Russian].

12. Chumakov A. (2017). Metaphysics of globalization. Cultural civilization context. Monogr. Ed. 2 copy. and add. Moscow: Prospekt [in Russian].

13. "Encyclopedia Britannica" URL: <https://www.britannica.com/topic/symbol> (access date: 07.06.2021) [in English].

14. Lotman Yu. (1990). Universe of the mind: A semiotic theory of culture. Bloomington; Indiana University Press, URL: https://monoskop.org/images/5/5e/Lotman_Yuri_M_Universe_of_the_Mind_A_Semiotic_Theory_of_Culture_1990.pdf (access date: 07.05.2021) [in English].

15. Strauss C. (2006). "Cognitive Anthropology", Encyclopedia of Language & Linguistics, Elsevier, 529–532, doi:10.1016/b0-08-044854-2/03016-9, ISBN 978-0-08-044854-1, retrieved 2021-05-10 [in English].

*Стаття надійшла до редакції 21.05.2021
Отримано після доопрацювання 14.05.2021
Прийнято до друку 18.06.2021*